

ЛИТОВСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

Год 1989

БИБЛИОТЕКА
И. Вайта

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1990

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY
OF THE LITHUANIAN ACADEMY OF SCIENCES

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1989

VILNIUS 1990

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS
DER LITAUISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1989

VILNIUS 1990

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1989 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1990

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas Merkys (vyr. redaktorius), Alfonsas Eidintas, Vida Kniūraitė,
Vacys Milius, Leonas Mulevičius, Rita Strazdūnaitė (sekretorė), Tamara Bai-
rašauskaitė, Adolfas Tautavičius, Irena Valikonytė, Regina Žepkaitė (vyr. re-
daktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos MA Lietuvos Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—045 Z—90
M 854(08)—90

© Lietuvos MA Lietuvos
Istorijos institutas, 1990

KOLEKTYVIZAVIMO UŽBAIGIMAS PIETRYČIŲ LIETUVOJE: VALSTIEČIŲ ŠEIMŲ PERKĖLIMAS

TAMARA BAI RAŠAUSKAITĖ

Didžiausias Lietuvos gyventojų socialinis sluoksnis — valstietija — buvo įtrauktas į socialistinius gamybinius santykius per žemės ūkio kolektyvizavimą. Pagrindinė valstiečių dalis į kolūkius susitelkė 1949—1950 m., o 1952 m. rugsėjo mėn. įvykęs Lietuvos KP(b) VII suvažiavimas paskelbė galutinę kolūkinės santvarkos pergalę, visišką socialistinės ūkininkavimo sistemos įsigalėjimą kaime.

Smulkiųjų gamintojų kooperavimą V. Leninas laikė viena svarbiausių socializmo sukūrimo prielaidų, negana to, „civilizuotų kooperatorių santvarką, kai yra visuomeninė gamybos priemonių ruošavybė, kai laimėta klasinė proletariato pergalė prieš buržuaziją“¹, jis tapatino su socializmu. Tokiai santvarkai sukurti V. Lenino kooperatinis planas numatė būtinas politines, ekonomines, kultūrinės prielaidas, kad valstietis, kiti smulkūs gamintojai galėtų paprastu, jiems suprantamu ir priimtinu būdu, laipsniškai, savo noru ateiti į socializmą. Tam reikalinga „ištisa istorinė epocha“, ir net pačiomis palankiausiomis sąlygomis „tą epochą mes galime išeiti per vieną—du dešimtmečius“².

Lietuva, kaip ir Tarybų Sąjunga, kolektyvizuota, pažeidžiant visas V. Lenino kooperatinio plano nuostatas. Lietuvos istorikai, rašę apie valstiečių ūkių kolektyvizavimą, įrodinėjo, kad, jaunose tarybinėse respublikose kuriant kolektyvinius ūkius, buvo atsižvelgta į Tarybų Sąjungos patirtį, o administravimas, savanoriškumo principo pažeidimai, kitos klaidos ir nukrypimai nuo V. Lenino kolektyvizavimo principų Lietuvoje buvo tik pavieniai faktai³.

Tarybinės visuomenės politinės, socialinės, ekonominės pertvarkos, dvasinio pabudimo sąlygomis istorikai kitaip pažvelgė į kaimo socialistinių santykių raidą Stalino režimo metais. Remdamiesi anksčiau neminėtais faktais, naujai analizuodami skelbtą medžiagą, Tarybų Sąjungos istorikai, ekonomistai pripažino antivalstietišką, antidemokratinį, antihumanišką stalininės kolektyvizavimo politikos pobūdį⁴. Klausimą dėl prievartinio valstiečių ūkių kolektyvizavimo Lietuvoje pirmasis iškėlė L. Truska. Jis parodė, kad daugumą Lietuvos valstiečių į kolūkius atvedė ekonominis ir politinis spaudimas: nuolat didinamas žemės ūkio mokestis individualiems valstiečiams

ūkiams, masinės valstiečių šeimų represijos⁵. L. Truska savo pranešime mokslinėje konferencijoje aktualiais Lietuvos istorijos klausimais⁶ atkreipė dėmesį į tai, kad paskutiniai į kolūkius buvo įtraukti mažažemiai pietryčių Lietuvos valstiečiai.

Turėdami smulkius nenašius ūkius, šio regiono kaimo gyventojai daugiau vertėsi pagalbiniais verslais, žemę naudojo kaip papildomą pragyvenimo šaltinį. Kolūkių idėja tiek ekonomiškai, tiek psichologiškai jiems buvo svetima ir nesuprantama. Mažažemiams valstiečiams suburti į kolūkius negalėjo būti pritaikyta nei žemės ūkio mokesčio, nei klasių kovos politika. Čia panaudota kita priemonė — valstiečių šeimų perkėlimas iš Vilniaus srities rajonų, kur, pasibaigus ištisiniam kolektyvizavimui, liko daugiausia individualių valstiečių ūkių (pavienininkų), į kitų sričių kolūkius.

Valstiečių šeimų perkėlimo priežastis, tikslus, vyksmą iš dalies atskleidžia TSRS centriname valstybiniame liaudies ūkio archyve bei Lietuvos centriname valstybiniame archyve saugomi dokumentai. Tyrinėtojai prieinama medžiaga tiesiogiai nerodo tikrųjų valstiečių šeimų perkėlimo tikslų, tačiau jos analizė, faktų sugretinimas leidžia teigti, kad valstiečių šeimų perkėlimo politika buvo panaudota Lietuvos žemės ūkiui kolektyvizuoti.

Straipsnio tikslas — remiantis neskelbta faktine medžiaga, parodyti, kaip pietryčių Lietuvoje buvo baigta kolektyvizuoti valstiečių ūkius.

Perkėlimo valdybos organizavimas Lietuvoje

Nuo trečiojo dešimtmečio vidurio Tarybų Sąjungoje veikė valstybinė organizacija, kurios kompetencijai priklausė sąjunginių ir autonominių respublikų, kraštų ir sričių gyventojų organizuotas telkimas ir perkėlimas į darbo jėgos stokojančius regionus. Po karo šios organizacijos veiklą kontroliavo VKP(b) CK sekretorius G. Malenkovas.

Lietuvai įėjus į Tarybų Sąjungą, visas bendravalstybines, ekonomines, kultūrinės, socialines krašto gyvenimo problemas imta spręsti TSRS vyriausybės ir Komunistų partijos taikytais metodais. Todėl, prireikus persikirstyti darbo išteklius Lietuvos žemės ūkyje, kuris kolektyvizavimo metais neteko daug žmonių, sustiprinti Klaipėdos krašto žvejų kolūkius, 1951 m. rugpjūčio mėn. prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos buvo įkurta Perkėlimo valdyba, iš tikrųjų paklūstanti Vyriausiajai perkėlimo valdybai prie TSRS Ministrų Tarybos. Jos funkcijas sudarė kaimo gyventojų savanoriško persikėlimo propaganda bei praktinis organizavimas. Valdybos viršininku buvo paskirtas P. Silickas, pavaduotoju atsiųstas TSRS vyriausiosios valdybos vyr. inspektorius T. Gavrilovas. Lietuvos valdyboje dirbo 12 žmonių, be to, 6 žmonės Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos sričių perkėlimo skyriuose prie Darbo žmonių deputatų tarybų vykdomųjų komitetų. 1952 m. sausio 1 d. organizuotas Šiaulių srities perkėlimo skyrius ir padidinti darbuotojų etatai: sričių skyriuose ėmė dirbti 24 žmonės, taip pat 21 inspektorius įkeldinimo rajonuose⁷.

Lietuvos kaimo gyventojų perkėlimo administracinis aparatas kū-

rėsi paskutiniaisiais Stalino gyvenimo metais. Jam mirus, pasikeitė šalies politinė situacija, kartu buvo reorganizuojamos kai kurios valdymo aparato grandys. Vyriausioji perkėlimo valdyba prie TSRS Ministrų Tarybos buvo įtraukta į TSRS žemės ūkio ir paruošų ministeriją. To paties pavadinimo Lietuvos perkėlimo valdyba 1953 m. balandžio—gegužės mėn. virto LTSR žemės ūkio ir paruošų ministerijos Kolūkinės statybos valdybos padaliniu. Penkių darbuotojų kolektyvui vadovavo S. Stanevičius. Sričių perkėlimo skyriai buvo panaikinti. Dėl reorganizavimo nesklaidumų Lietuvos valdyba 1953 m. gegužės—rugsėjo mėn. kaimo gyventojų perkėlimu nesirūpino⁸. Norėdami Lietuvos perkėlimo valdybai suteikti savarankiško padalinio statusą respublikos Žemės ūkio ir paruošų ministerijoje, į Vilnių atvykę Sąjunginės valdybos inspektoriai patyrė respublikos vadovų priešinimą šiai nuostatai. Lietuvos KP CK sekretoriaus A. Sniečkaus nuomone, Lietuvoje turėti tokią valdybą netikslinga⁹.

Tačiau respublikai ir toliau buvo nustatytas valstybinis kaimo gyventojų perkėlimo planas. 1954 m. Lietuvos perkėlimo valdybos veikla suaktyvėjo (viršinininkas A. Slavinas); Varėnos, Druskininkų ir Šalčininkų raj. buvo paskirti etatiniai inspektoriai tvarkyti perkėlimo reikalams, kitur jais rūpinosi vykdomųjų komitetų darbuotojai¹⁰. Atlikusi savo uždavinį — organizuoti kaimo gyventojų perkėlimą respublikoje, Lietuvos perkėlimo valdyba 1955 m. sausio 15 d. reorganizuota. Ji susiliejo su naujai įkurta Vyriausiąja perkėlimo bei organizuoto darbininkų telkimo valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, kuri parinko ir siuntė darbo jėgą įvairioms šalies liaudies ūkio šakoms bei statyboms, Kazachijos TSR kolūkiams ir tarybiniais ūkiams¹¹.

Valstiečių šeimų perkėlimo priežastys ir tikslai

Dėl karo metais patirtų nuostolių, masinių valstietijos represijų vykdant ištisinį kolektyvizavimą, Lietuvos kaimas neteko daugybės gyventojų. Tai komplikavo žemės ūkio padėtį: Kauno, Šiaulių srityse dirvonavo tūkstančiai hektarų derlingų žemių, Klaipėdos srities žvejų kolūkiuose trūko darbingų žmonių. Norint papildyti žemės ūkio darbo išteklius, valstybės lėšomis ir pastangomis organizuota valstiečių vidinė migracija, kurios svarbiausiu rezervu tapo Vilniaus srities gyventojai. Kaip buvo pažymėta Lietuvos perkėlimo valdybos nuostatuose, jos „uždavinys — organizuoti kolūkių, kolūkiečių ir kitų gyventojų perkėlimą iš mažžemių bei nederlingų žemių rajonų į rajonus, turinčius derlingesnes žemes, o taip pat — perkėlimą, remiantis ypatingais vyriausybės planais ir nutarimais“¹².

Vilniaus srities pasirinkimas pradiniu valstiečių migracijos tašku motyvuotas tuo, kad čia nebuvo sąlygų žemės ūkio gamybai plėtoti. Maži ariamos žemės plotai, smėlėtos dirvos, dideli miškų masyvai neleido panaudoti technikos, įrengti ganyklų. Palyginti su kitais regionais, čia 2—3 kartus žemesnis augalininkystės kultūrų derlingumas, be to, vienam valstiečio ūkiui teko tik 1,5—3—4 ha ariamosios žemės. Šis kraštas buvo pripažintas neperspektyviu stambiam so-

cialistiniam žemės ūkiui kurti, kartu — valstiečių ūkiams visiškai sukolektyvinti. Dėl to keletu Vilniaus srities rajonų valstiečius nū-tarta išskeldinti, kai kuriose apylinkių tarybose — visus gyventojus, o laisvus žemės plotus užsodinti miškais¹³.

Pietryčių Lietuvos valstiečius išskeldino ir dėl kitų priežasčių. Pasibaigus ištisiniam kolektyvizavimui, sukolektyvintų ir individua-lių valstiečių ūkių santykis įvairiuose Lietuvos regionuose gerokai skyrėsi. 1952 m. pradžioje Šiaulių srityje buvo sukolektyvinta 97,7 proc. valstiečių ūkių, Klaipėdos — 96,6 proc., Kauno — 93,6 proc. Sunkiau sekėsi įtraukti į kolūkius Vilniaus srities valstiečius. Čia kolūkiams priklausė 87,5 proc. valstiečių ūkių, o kai kuriuose srities rajonuose — dar mažiau: Varėnos raj. — 36,7 proc., Druskininkų — 55,2, Šalčininkų — 60, Vilniaus raj. — 69 proc. valstiečių ūkių¹⁴. Dėl to buvo aktualu bet kokiomis priemonėmis mažinti individualių vals-tiečių ūkių skaičių. Valstietijos perkėlimo politika, sąlygota netoly-gaus darbo išteklių pasiskirstymo žemės ūkyje, buvo panaudota nor-int baigti kolektyvinti likusius Lietuvos pavienininkus.

Nors direktyviniuose dokumentuose, Lietuvos TSR Ministrų Ta-rybos nutarimuose nerandame tiesioginių nurodymų pirmiausia iš-keldinti pavienininkus, visa valstietijos perkėlimo eiga rodo, kad ši akcija padėjo panaikinti individualius ūkius pietryčių Lietuvoje, o jų šeimininkus įtraukti į kolūkius ne savame krašte.

Didžiausias pavienininkų skaičius gyveno Varėnos rajone. Dar 1952 m. čia jie turėjo 3595 ūkius, Druskininkų raj. buvo 1042 tokie ūkiai, Eišiškių — 1021, Daugų — 1502, Pabradės — 719, Švenčionė-lių — 219 ūkių. 1926 individualūs ūkiai priklausė Kauno srities Vei-siejų raj. valstiečiams¹⁵. Šiose didžiausiose pavienininkų susitelki-mo vietose ir buvo parenkamos šeimos perkelti į Kauno, Šiaulių sričių kolūkius. Tik Klaipėdos srities žvejų kolūkius stengtasi aprū-pinti žvejybos patirties turinčia darbo jėga.

Tarybų Sąjungos ir Lietuvos vyriausybės valstietijos perkėlimą laikė svarbia politine priemone kolūkiams stiprinti ūkiniu organi-zaciniu požiūriu. Tai ne kartą pabrėždavo Lietuvos TSR Ministrų Taryba savo nutarimuose dėl perkėlimo¹⁶. Ekonomiškai ir politiškai valstietijos perkėlimas buvo nevienareikšmis migracinis judėjimas pokario Lietuvos kaime. Jį manyta panaudoti ištuštėjusiems kaimiš-kiesiems rajonams apgyvendinti ir ta dingstimi panaikinti individua-lius valstiečių ūkius.

Valstietijos perkėlimo tikslus gerai rodo kryptingas migrantų tel-kimas kolūkiuose. Persikėlusį šeima neturėjo teisės plėtoti indivi-dualaus ūkio. Visais migrantų apgyvendinimo reikalais rūpinosi kol-ūkiai, vietos partiniams ir tarybiniais organams buvo pavesta at-vykusius metodiškai įtraukti į kolūkius, tam tikslui panaudoti masinį aiškinamąjį darbą¹⁷. Direktyviniais nurodymais reikalauta garan-tuoti „kokybinę išėvių atranką“, t. y. išskeldinti ne viengungius, bet didesnes šeimas — su ne mažiau kaip dviem darbingais asmenimis¹⁸. Tokia nuostata turėjo pateisinti perkėlimo išlaidas, paprasčiau spęs-ti darbo jėgos problemą, garantuoti atvykusių šeimų sėslumą, leng-

viau įtraukti jas į kolūkius. Turime duomenų, kad beveik visi 1951 m. persikėlę valstiečiai buvo nekolūkiečiai, 1952 m. 60 proc. migrantų sudarė pavienininkų šeimos¹⁹.

Perkėlimo tvarką reglamentuojančiuose dokumentuose nuo 1952 m. rekomenduota parinkti perkelti į žemės ūkio arteles, jei pageidautų, visą kolūkį ar brigadą²⁰. Lietuvoje tokia praktika neprigijo, nors tų pačių metų gruodžio mėn. TSRS vyriausiosios perkėlimo valdybos kolegijos nutarimu pareikalauta gyventojus pirmiausia perkelti kolūkiais ar brigadomis²¹. Taip pageidavo keltis Druskininkų raj. „Pažangos“ ir Eišiškių raj. „Švyturio“ kolūkių kolūkiečiai²². Neaišku, ar šis sumanymas buvo įgyvendintas. Tą principą naudojo prireikus apgyvendinti karo metais ištuštėjusias Krymo, Rostovo, Stalingrado, Kaliningrado ir kitas TSRS sritis. Kitose respublikose jį įvedė automatiškai, neatsižvelgdami į vietos sąlygas.

Kaimo gyventojų perkėlimo planai ir jų vykdymas

Iš pietryčių Lietuvos TSRS Ministrų Taryba numatė iškeldinti 6000 valstiečių ir kolūkiečių šeimų, iš jų 1951—1953 m.— 3850 šeimų²³. Į metinius respublikos liaudies ūkio vystymo planus buvo įtrauktos konkrečios užduotys, numatyti apgyvendinimo regionai. Pirmajame, 1951 m., plane numatyta perkelti 2000 valstiečių šeimų, iš jų — 200 žvejų šeimų, pageidaujančių vykti iš vidinius vandens telkinius turinčių rajonų į Klaipėdos srities žvejų kolūkius. Pradinės migracijos taškai — menkai sukolektyvinti regionai. Iš Vilniaus srities Varėnos, Druskininkų, Daugų, Pabradės, Trakų, Švenčionėlių, Eišiškių raj. į Kauno srities Vilkaviškio, Kybartų, Naumiesčio, Kalvarijos, Marijampolės, Šakių raj. turėjo išvykti 1200 šeimų, į Klaipėdos srities Pagėgių, Priekulės, Silutės ir Klaipėdos raj.— 500 šeimų. Be to, iš Kauno srities Veisiejų į Marijampolės raj. manyta perkelti 200 šeimų²⁴.

Didžiausias planas teko Varėnos ir Druskininkų raj.— po 600 šeimų. Tie skaičiai reiškė, kad įvykdžius vien Druskininkų raj. šešioms apylinkėms numatytą perkėlimo planą, jose nebeliktų gyventojų²⁵. Vidinės migracijos kontroliniai rodikliai 1952 m. buvo sumažinti. Nutarta perkelti 1000 valstiečių ūkių, įskaitant 150 žvejų šeimų. Kauno srities Vilkaviškio, Kybartų, Kalvarijos, Naumiesčio, Jurbarko, Marijampolės, Šakių raj. kolūkiai turėjo priimti 350 šeimų iš Vilniaus srities Švenčionėlių, Daugų, Eišiškių raj., Kauno srities Veisiejų raj.; Klaipėdos srities tie patys keturi rajonai — 200 šeimų iš Vilniaus srities Trakų ir Pabradės raj.; Šiaulių srities Biržų, Panevėžio, Šiaulių, Joniškio, Joniškėlio, Vabalninko, Linkuvos, Seduvos, Pakruojo raj. kolūkiai — 300 šeimų iš Vilniaus srities Varėnos ir Druskininkų rajonų²⁶. 1952 m. Trakų raj. vykdomas bei partijos komitetai atsisakė vykdyti valstiečių perkėlimo planus, nes rajone trūko darbo jėgos. Taip pat nesutiko migruoti Pabradės raj. lenkų valstiečių šeimos, kurioms tektų apsigyventi rajonuose be mokyklų su dėstomąja lenkų kalba. Neatsirado pageidaujančių keltis iš Zarasų ir Molėtų rajonų²⁷.

Metai	Kur perkelti	Perkėlimo planas
1951 m.	Iš viso	2000
	į kolūkius, taryb. ūkius *	1800
	į žvejų kolūkius	200
1952 m.	Iš viso	1000
	į kolūkius, taryb. ūkius	850
	į žvejų kolūkius	150
1953 m.	Iš viso	650
	į kolūkius, taryb. ūkius	550
	į žvejų kolūkius	100

Lentelė sudaryta remiantis: Suvestiniai statistiniai duomenys apie gyventojų CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. D. 1. B. 678. L. 60; D. 2. B. 679. L. 6.

* Duomenys buvo renkami pagal visai Tarybų Sąjungai bendrą formą, dėl keldavo ir į tarybinius ūkius, aptikti neteko.

1953 m. Lietuvos kaimo gyventojų perkėlimo mastas sumažėjo. Respublikos liaudies ūkio vystymo planuose pirma buvo numatyta perkelti 1000 šeimų. Neįvykdžius užduoties, TSRS Ministrų Tarybos 1953 m. gruodžio 12 d. potvarkiu leista perkelti tik 650 šeimų. Jas manyta apgyvendinti 25-sen respublikos rajonuose²⁸. 1954 m. kolūkiečių ir valstiečių pavienininkų perkėlimo plane numatyta 500 šeimų iš Druskininkų, Varėnos, Šalčininkų ir Veisiejų raj. apgyvendinti Pakruojo, Joniškėlio, Panevėžio, Šiaulių, Kretingos, Dotnuvos, Rokiškio, Jurbarko, Joniškio, Vilkaviškio, Šakių raj. kolūkiuose, 125 žvejų šeimas — Klaipėdos raj. žvejų kolūkiuose. Be to, leista perkelti vieną kitą šeimą iš nederlingų rajonų, nenumatytų liaudies ūkio planuose²⁹. Reorganizavus Lietuvos perkėlimo valdybą, valstiečių šeimų kėlimas į darbo jėgos stokojančius rajonus išliko ir toliau. Keitėsi tik migracijos tikslai, kryptys ir migrantų kontingentas: be kolūkiečių, valstiečių pavienininkų, į kolūkius kėlėsi miestų gyventojai. Dalis Lietuvos kaimo gyventojų nuo 1955 m. migravo už respublikos ribų: į Novosibirsko srities, Kazachijos TSR kolūkius ir tarybinius ūkius, Karelijos miško pramonės ūkius. 1955 m. dar manyta perkelti 500 šeimų: po 100 iš Varėnos, Druskininkų, Šalčininkų raj., kitas — iš Švenčionėlių, Molėtų, Daugų, Veisiejų raj. į keturiolikos rajonų kolūkius, be to, 150 žvejų šeimų į Klaipėdos rajoną. Vėliau, maždaug iki 1960 m., svarbiausia kaimo gyventojų perkėlimo vieta respublikoje liko pajūrio žvejų kolūkiai³⁰. Kaip matėme, įgyvendinus Lietuvos kaimo gyventojų perkėlimo planus po ištisinės valstiečių ūkių kolektyvizacijos, vidinė migracija per penkerius metus turėjo paliesti apie 19—20 tūkst. žmonių (Lietuvos valstiečio šeimos vidurkiu laikant 4 asmenis).

Kaip sekėsi perkelti valstiečių šeimas iš pietryčių Lietuvos, matyti iš lentelės. Geriausiai archyvuose išliko 1951—1953 m. statis-

perkėlimo 1951—1953 m. duomenys

Išsiųsta šeimų	Priimta šeimų	Jose šeimos narių		Liko gyventi šeimų
		iš viso	iš jų darbingų	
376	376	1570	898	360
305	305	1295	718	296
71	71	275	180	64
1032	1031	4347	2622	1007
890	889	3798	2245	868
142	142	549	377	139
577	577	2648	1502	554
530	530	2459	1386	510
47	47	189	116	44

perkėlimą, priėmimą ir ūkinį įkurdinimą visoje TSRS 1939—1953 m. imtinai //

to čia paminėti tarybiniai ūkiai. Informacijos, kad Lietuvoje valstiečius per-

tika. Tada persikėlė 1984 šeimos, arba 8565 žmonės, tačiau perkėlimo planus įvykdyti ir net viršyti pavyko tik 1952 metais. 1954 m. migravo dar 250 šeimų, iš viso 1070 žmonių, iš jų 27 šeimos (85 žmonės) į kaimyninius kolūkius atsikėlė iš miesto³¹. Vėlesnių metų vidinės migracijos atskiros statistikos nėra.

Valstiečių perkėlimo skatinimo priemonės

Norėdama paskatinti pietryčių Lietuvos valstiečius migruoti ir kartu stoti į kolūkius, o šiuos — rūpintis migrantų įkurdinimu, Lietuvos TSR Ministrų Taryba jau 1951 m. kovo mėn. paskelbė perkėlimo lengvatas. Jos numatė nemaža organizacinių ir finansinių priemonių, turėjusių skatinti ir kaimo gyventojus, ir kolūkius dalyvauti perkėlime. Valstiečių šeimoms buvo suteikta teisė valstybės lėšomis išsivežti iki 2 t kilnojamojo turto ir asmeninių daiktų, dalį gyvulių. Paruošų organizacijoms pristatytus grūdus, bulves, gyvulius galėjo susigrąžinti naujoje vietoje, pateikę vardinius kvitus bei persikėlelių bilietus. Nepasiturinčios šeimos turėjo teisę į grąžinamą grūdų paskolą. Tiek atvykę valstiečiai, tiek juos priimančios kolūkiai pagal naujai įkurdintų ūkių skaičių dvejiems metams buvo atleidžiami nuo žemės ūkio, piniginių pajamų, draudimo mokesčių bei nuo grūdinių kultūrų, bulvių, mėsos, vilnos ir kiaušinių privalomųjų pristatymų valstybei, nuo privalomosios linų kontraktacijos. Valstiečiams pažadėta nurašyti visas nepriemokas. Buvo numatyti ilgalaikiai kreditai laisvų namų, esančių įkeldinimo kolūkiuose, remontui bei statybai, naujų gyvenamųjų namų ir ūkinių pastatų, kurie galėjo tapti asmenine persikėlelių nuosavybe, išdirbus be pertraukos penkerius metus. Įkeldinimo kolūkiai galėjo naudotis Žemės ūkio banko ilgalaikiais kreditais gamybiniais ir negamybiniais pasta-

tams statyti, darbiniams ir veisliniams gyvuliams įsigyti, keliami tiesti, tiltams, perkėloms statyti, šuliniams įrengti.

1952—1953 m. valstiečių perkėlimo sąlygos buvo taikytos kolūkiui arba brigadai. Nuo 1953 m. numatyta persikeliančioms šeimoms mokėti vienkartinę pašalpas: šeimos galvai — 200 rb, kiekvienam jos nariui — po 100 rb. Panašias lengvatas nutarta taikyti besikeliančioms į Klaipėdos srities žvejų kolūkius³². Apie lengvatų taikymo tvarką Lietuvos TSR finansų ministerija pranešė sričių ir rajonų finansų skyriams, anie savo ruožtu 1952 m. pradžioje informavo kolūkių pirmininkus, kokių lengvatų gautų jų vadovaujami kolūkiai, jeigu aktyviai remtų perkėlimo akciją³³. Dėl administracinių biurokratinių kliūčių jomis pasinaudojo tik dalis kolūkių: 1952—1953 m. 65 kolūkiams suteikta lengvatų bendrai 117 tūkst. rb sumai³⁴.

Persikėlimui finansuoti iš respublikos biudžeto 1951 m. skirta 859 tūkst. rb; iš jų panaudota tik 20,6 proc., 1953 m. skirta jau daugiau kaip milijonas rublių. Iš biudžeto lėšų apmokėtos vienkartinės negražinamos pašalpos, pašto, telegrafo, komandiruočių, kelionės, aptarnaujančio personalo apmokėjimo, medicininio aptarnavimo, kultūrinių masinių priemonių išlaidos³⁵.

Nemaža vilčių persikėlimo organizatoriai dėjo į masinį aiškinamąjį darbą, agitaciją. Persikėlimo lengvatas skelbė Lietuvos perkėlimo valdybos platinami lapeliai-kreipimaisi į valstiečius: „Draugai Vilniaus srities kolūkiečiai ir valstiečiai pavienininkai.

Persikelkite į Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių sričių žemės ūkio arteles.

Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių srityse yra daug derlingos žemės. Kolūkiai gauna gausius kviečių, rugių, miežių ir kitų grūdinių kultūrų derlius. Išauginami taip pat geri daržovių ir bulvių derliai.

Kasmet plečiami pasėliai, auga gyvulininkystė, kyta kolūkių prekingumas ir pajamingumas.

Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių sričių kolūkiai laukia persikėlėlių“.

Išspausdinta po 3500 tokių lapelių lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis. Dar 1000 lapelių kvietė vykti į Klaipėdos srities žvejų kolūkius³⁶.

Masiniam aiškinamajam darbui prie apylinkių Tarybų buvo paskirtas rajonų aktyvas. Į agitacinę veiklą įtraukti ir patys gyvenotojai. Iš pietryčių Lietuvos į įkeldinti skirtus kolūkius Perkėlimo valdybos lėšomis vyko žygūnai susipažinti su siūlomomis gyvenimo ir darbo sąlygomis. 1951 m. iš 265 tokių žygūnų 24 išvyko į žvejų kolūkius. Į pietryčių Lietuvą iškeliavo 23 kolūkiečiai raginti žmonių keltis į jų kolūkius. Apylinkių tarybose buvo sukviesti visuotiniai susirinkimai, kalbėtasi su kolūkiečiais ir valstiečiais pavienininkais³⁷. Žygūnų netrūko ir 1952 metais. Perkėlimo valdybos ataskaitose pažymėta, kad iškeldinimo rajonai pasiuntė apsidairyti 150 valstiečių, priimančius rajonai ir kolūkiai — 40 žmonių. 1953 m. pasiuntinių gerokai sumažėjo, vieni kitus aplankė atitinkamai 36 ir 21 valstietis³⁸. Vyriausiosios perkėlimo valdybos prie TSRS Ministrų Tarybos kolegijoje 1952 m. pabaigoje buvo pažymėta, kad valstiečių

pagrindinių iškėlimo rajonų pasiuntiniai ne visuomet gerai atliko savo uždavinį. Druskininkų, Varėnos ir kituose raj. „masinis aiškinamasis darbas nebuvo nukreiptas prieš buržuazinių nacionalistinių elementų įtakos demaskavimą, dėl to nukreiptų į įkeldinimo kolūkius žygūnų tarpe pasitaikė svetimų elementų, kurie pasinaudojo padėtimi persikėlimo priemonėms sužlugdyti“³⁹.

Vietinė rajonų spauda įpareigota skelbti žygūnų, persikėlusių valstiečių laiškus savo krašto žmonėms, kviečiančius keltis kolūkiečių kreipimuisi į Vilniaus srities valstiečius. Tokios medžiagos rajonų laikraščiuose pasirodydavo retai. Be to, spauda sunkiai pasiekdavo valstiečius, ypač gyvenančius vienkiemiuose. Dėl to spaudos vaidmuo propaguojant persikėlimą nebuvo reikšmingas. Lietuvos perkėlimo valdybos viršininko įsakymu persikėlusių valstiečių susirašinėjimą su savo krašto žmonėmis, kreipimusi platinimą turėjo organizuoti valdybos ir rajonų inspektoriai⁴⁰. Valstiečiai tokios iniciatyvos nerodė.

Perkėlimo organizavimas

Valstiečių išėjimo bei įkeldinimo rajonuose 1951 m. antroje pusėje lankėsi Perkėlimo valdybos ir respublikos Ministrų Tarybos atsakingi darbuotojai⁴¹. Į Vilniaus srities apylinkių tarybas ir kolūkius 1952 m. pradžioje buvo nukreiptas partinis ir tarybinis aktyvas, o apylinkių tarybų pirmininkai ir rajonų vykdomųjų komitetų inspektoriai dėl perkėlimo darbų buvo įpareigoti atsiskaityti rajonų partijos komitetų posėdžiuose. Vienas iš rajono partijos komiteto sekretorių turėjo nuolat kontroliuoti, kaip organizuojamas valstiečių persikėlimas⁴².

Tačiau apskritai respublikos partiniai ir tarybiniai organai valstiečių perkėlimui neskyrė daugiau dėmesio. Tikrindamas, kaip Lietuvoje vyksta valstiečių perkėlimas, TSRS perkėlimo valdybos skyriaus viršininkas V. Bačerikovas 1952 m. pradžioje pastebėjo, kad sričių vykdomieji komitetai vėlai sudaro būtinų priemonių planus, masiniam aiškinamajam darbui nepasitelkia apylinkių tarybų ir rajonų aktyvo, nesirūpina parinkti perkėlimui tinkamų valstiečių šeimų. Turėdamas gana didelius įgaliojimus, tikrintojas parengė telegramų tekstus visų sričių partijos komitetų sekretoriams. Telegramas pasirašė A. Sniečkus. Lietuvos KP(b) CK sekretoriams patarė Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių sričių partijos komitetuose surengti pasitarimus dėl valstiečių perkėlimo. Tai ir buvo padaryta⁴³.

Sričių perkėlimo skyriuose darbuosė nedidelis rajonų inspektorių būrys. Jiems teko pasikliauti Vilniaus srities apylinkių visuomeniniais organizatoriais, kurie turėjo palaikyti ryšius su vienkiemiuose gyvenančiais valstiečiais. Tačiau gausesnį aktyvo suburti nepavyko. Dėl to Vilniaus srities rajonų vykdomieji komitetai pareiškimų keltis gaudavo gerokai mažiau negu planavo. Silpna buvo ir perkėlimo kontrolė. Antai 1951 m. sričių vykdomieji komitetai neišklausė rajonų vykdomųjų komitetų bei perkėlimo skyrių darbo ataskaitų. Pasitelktas apylinkių tarybų aktyvas taip pat veikė savo

nuožiūra, o inspektoriai, turėję parinkti perkėlimui valstiečių šeimas, dirbo kitus darbus⁴⁴.

Vis dėlto organizaciniai nesklandumai nesustabdė valstietijos kraustymosi. Priverstas persikelti šeimas stengtasi pervežti iki pavasario sėjos pradžios, kad galėtų įsikurti ir laiku prisidėti prie kolūkinės gamybos. Svarbiausia valstiečių pervežimo priemonė buvo geležinkelis, trumpiems atstumams (70—90 km) naudojo automobilius. Kadangi kėlėsi visų pirma pavienininkai, tai gabenosi žemės ūkio inventorių, pašarus, sėklą, arklius, galvijus. Į turimus ešelonus netilpo ir negausus turtas, dalį teko palikti. Lietuvos perkėlimo valdybos 1952 m. ataskaitose rašyta, kad 857 šeimoms pervežti prireikė 436 vagonų. Vien tik žmonėms sutalpinti reikėjo 160 vagonų, jų mantai — 165, gyvuliams — 111 vagonų. Nors ne visos šeimos turėjo gyvulių, vis dėlto išsivežta 609 galvijai, 623 kiaulės, 269 avys, 3570 paukščių ir 24 aviliai. 1953 m. iš viso buvo sudarytas ir išsiųstas 41 ešelonas, kiekviename vidutiniškai tilpo 9 valstiečių šeimos, 156 šeimos išvyko autotransportu, 21 — vandens transportu.

Kelionė trukdavo dvi, tris, kartais — penkias paras. Tekdavo laukti, kol sudarys ešelonus, neturėjusius specialaus grafiko. Persikeliančioms valstiečių grupėms buvo privalomas sanitarinis apsišvarinimas, o kad laikas kelyje neprailgtų, Perkėlimo valdyba rūpinosi jų kultūriniu aptarnavimu, platino laikraščius, portretus (matyt, partijos ir vyriausybės vadovų), rodė specialius kino filmus, skaitė paskaitas⁴⁵.

Persikėlusią valstiečių padėtis kolūkiuose

Valstietijos perkėlimo politika turėjo padėti įvykdyti dar vieną sumanymą — pradėti naikinti Lietuvos vienkiemius. Dėl kaimo gyventojų masinių represijų ištuštėjo daug vienkiemių. Jų žemė buvo nevaržomai panaudota kolektyvinių ūkių reikmėms, pamažu suarti platūs kolūkių laukai, panaikinti smulkių ūkių ruožai. Valstiečių perkėlimas tam buvo palanki dingstis.

1952 m. kovo 1 d. Lietuvos perkėlimo valdybos viršininko įsakyme buvo pažymėta, kad įkeldinimo kolūkiai dar nepradėjo gyvenamųjų namų kelti iš vienkiemių į kolūkių gyvenvietes. Pareikalauta imtis priemonių padėčiai taisyti, uždrausti apgyvendinti persikėlusius valstiečius vienkiemiuose ir iki 1952 m. balandžio 1 d. visuose įkeldinimo kolūkiuose parengti gyvenviečių planus. Kovo 18 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba to paties reikalavo iš Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių sričių vykdomųjų komitetų, o kovo 31 d. nutarimu numatė perkeltas šeimas įkurdinti tik kolūkių gyvenvietėms skirtoje teritorijoje. Tais pačiais metais iš 84 įkeldinimo kolūkių 71 sudarė gyvenviečių planus⁴⁶. Tačiau sudėtingiausia problema, kurios taip ir nepavyko įveikti, buvo gyvenamųjų namų statyba atvykstančioms šeimoms. Tai svarbiausia kliūtis, neleidusi pradėti masiškai naikinti vienkiemius.

Dar 1951 m. pabaigoje ir 1952 m. pradžioje Lietuvos perkėlimo

valdyba pasiekė, kad visi įkeldinimo kolūkiai surengtų kolūkiečių visuotinius susirinkimus ir aptartų persikeliančiųjų ūkinį įkurdinimą. Kolūkiečiai pasižadėjo paruošti miško medžiagos ir pastatyti namus persikėlusioms šeimoms, numatė vienkiemį sukėlimo į kolūkių gyvenvietes terminus, paskyrė žmones tiems darbams atlikti. Kolūkių valdybos žadėjo pagelbėti persikėlėjams įdirbti sodybinius sklypus, skirti sėklos. Tačiau dauguma kolūkių nevykdė visuotinių susirinkimų nutarimų.

Gyvenamųjų namų statybos organizaciniais reikalais rūpinosi Kaimo ir kolūkinės statybos valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos; ji delsė pradėti parengiamuosius darbus. Susidarė tokia situacija, kad numatyti perkelti žvejų kolūkiai neturėjo kur apgyvendinti atvykstančių šeimų ir atsisakė jas priimti⁴⁷. Gyvenamųjų namų statybos persikėlėjams planas 1951 m. įvykdytas 5 proc., 1952 m.— 36 proc., 1953 m. liepos 1 d.— 2,3 proc. Gyvenamieji namai nebuvo įrengti ir vėliau. Visus statybos darbus atliko patys kolūkiečiai, nes kolūkiams pritrūko kreditų, skirtų apmokėti rangovinėms organizacijoms⁴⁸. Tad visiškai objektyvūs veiksniai lėmė persikeliančių šeimų apgyvendinimą apleistuose vienkiemiuose, kurių Lietuvoje dėl masinių deportacijų netrūko. Nepaisant besikartojančių draudimų apgyvendinti vienkiemius, iš 1984 persikėlusių šeimų 1290 gavo prisiglausti kaip tik juose⁴⁹.

Lietuvos vyriausybė, kartojusi TSRS vyriausybės nuomonę, palaikė tai rimtu kaimo tvarkymo kolektyviniais pagrindais stabdžiu. Sričių vykdomieji komitetai gavo pastabą, kad nepasinaudojo galimybė pradėti kelti vienkiemius į kolūkių gyvenvietes, ir kartu padarė didelę politinę klaidą⁵⁰.

Nepaisant visų organizacinių nesklandumų, buvę pietryčių Lietuvos mažžemiai valstiečiai migrantai įstojo į kolūkius. Jie turėjo tą pačią teisę į gyvenamąjį būstą, asmeninį pagalbinį ūkį. Iš 1951—1953 m. kaimo migrantų 621 šeima įsikūrė kolūkių gyvenvietėse, 1839 turėjo sodybinį sklypą, 1593 — galvijų. Dauguma migrantų įsitraukė į visuomeninę gamybą, tačiau kolūkių pirmininkai ne visur rūpinosi jų buitimi ir ūkiu. Vietos gyventojai sutiko juos nesvetinškai, laikė prašalaičiais. Tai rodo migrantus priimančių kolūkių tikrinimo medžiaga. Antai Šiaulių raj. „Komjaunuolio“ kolūkyje, kaip rašė tikrintojai, 21 persikėlusį šeimą apgyvendinta nesutvarkytuose vienkiemiuose po 2—3 šeimas viename name. Kolūkio pirmininkas davė migrantams suplėkusius kviečius, gyvenamųjų namų statybai skirtą miško medžiagą panaudojo kitiems tikslams. „Tarybinio artojo“ kolūkyje 12 migrantų šeimų dirbo visuomeninėje gamyboje, tačiau jų ūkio ir buities reikmėmis nesidomėjo nei kolūkio pirmininkas, nei rajono vykdomojo komiteto žemės ūkio ir paruoštų sklyriaus vedėjas. Vabalninko raj. „Žemės maitintojos“ kolūkyje, Seduvos raj. Salomėjos Nėries kolūkyje vietos kolūkiečiai atsisakė dirbti kartu su migrantais. Tokių pavyzdžių paminėta ir daugiau⁵¹.

Sunki persikėlusių valstiečių padėtis kolūkiuose vertė dalį jų palikti naujas vietas. 1951—1953 m. iš kolūkių išvyko 53 persikėlusios šeimos: 20 grįžo atgal, 10 perėjo dirbti į tarybinius ūkius,

4 — į mašinų-traktorių stotis, 4 išsikėlė į miestą ir 12 šeimų išvyko į Kaliningrado sritį. Ypač daug valstiečių, net 198 šeimos, grįžo į gimtuosius kraštus 1954 m. pirmojoje pusėje⁵². Nors dar 1952 m. rudenį Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu visi persikėlę valstiečiai turėjo nedelsdami sunaikinti savo buvusius ūkius⁵³, Druskininkų, Varėnos ir kituose raj. palikti namai vis dar buvo jų nuosavybė; ten žmonės ir apsigyveno. Visiškai nedaug gyventojų pasinaudojo persikėlėliams suteiktomis pašalpomis ir pasitraukė iš kaimo. Išvykusius valstiečius mėginta gražinti į kolūkius. Jiems trukdė prisiregistruoti be Lietuvos TSR Ministrų Tarybos leidimo. Finansų ministerijai bei TSRS paruošų ministerijos įgaliotiniams buvo pavesta iš grįžusių valstiečių išreikalauti visus mokesčius, išskyrus vienkartinę pašalpą ir transporto išlaidas⁵⁴. Neturime duomenų, ar pavyko pakartotinai iškeldinti valstiečius.

Išvados

1. Pasibaigus išplėstiniam kolektyvizavimui, Lietuvos pietryčių rajonuose 1951—1954 m. ir toliau sparčiai nyko individualūs valstiečių ūkiai. Pavienininkai buvo priversti įstoti į kolūkius, dalis — ne savame krašte. Kolektyvizavimui baigti šiame regione naudotas valstiečių šeimų perkėlimo metodas, plačiai taikytas Tarybų Sąjungoje darbo jėgai telkti liaudies ūkio statybos objektuose, iškeldinti gyventojams iš didžiųjų hidroelektrinių statybos rajonų. Lietuvoje ir kitose sąjunginėse respublikose, įtrauktose į TSRS po karo, tą metodą naudojo ir valstiečių ūkiams kolektyvizuoti.

2. Dėl geografinių ir gamtos sąlygų izoliuoti nuo viso krašto pietryčių Lietuvos mažžemių valstiečių ūkiai trukdė kurti kolūkius. Be žemės ūkio artelės, kitų valstiečių ūkių kooperavimo formų Stalino agrarinė politika nepripažino; valstiečių šeimų perkėlimas logiškai ėjo iš šios nuostatos. Dviguba perkėlimo politikos paskirtis — perskirstyti žemės ūkio darbo išteklius ir baigti kolektyvizuoti — vienodai pažeidė valstietijos socialinius-ekonominius interesus, brandino naują migracijos iš kaimo į miestą bangą.

3. Valstiečius keltis savo noru vertė jų netikra padėtis ir baimė. Atsiliepdami į perkėlimo akciją, jie, matyt, tikėjosi išvengti deportacijų ar kitų prievartos priemonių, panaudotų prieš valstietiją kolektyvizavimo metais ir vėliau.

4. Valstietijos perkėlimo planų nepasisėkė įvykdyti dėl visų grandžių partinio, tarybinio ir ūkinio aparato organizacinės veiklos trūkumų, dėl susilpnėjusios centralizuotos vietos valdžios organų kontrolės, galiausiai dėl pačios kolūkinės kooperatinės sistemos ekonominio ir socialinio silpnumo ir nestabilumo.

¹ Leninas V. Pilnas raštų rinkinys. T. 45. P. 367.

² Ten pat. P. 366.

³ Lietuvos TSR istorija. V., 1975. T. 4. P. 206; Jefremenkа A. Kolūkinės santvarkos pergalė Lietuvoje. V., 1977. P. 51—53; Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža. V., 1979. P. 120.

⁴ Данилов В. Сельское хозяйство и коллективизация // Глобус. 1987. Июль. № 28; Данилов В. Октябрь и аграрная политика партии // Коммунист. 1987. № 16; Селунская В. М. Коммунистическая партия в борьбе

- за коллективизацию сельского хозяйства в СССР // Вопросы истории КПСС. 1987. № 9; Шмелев Г. И. «Не смей командовать!» // Октябрь. 1988. № 2.
- ⁵ Truska L. Skaidri praradimų kaina // Komjaunimo tiesa. 1988. Gegužės 18; Truska L. Lenino kooperacija ir stalininė kolektyvizacija // Mokslas ir gyvenimas. 1988. Nr. 9; Truska L. Lietuvos valstiečių kolektyvizavimas // Lietuvos istorijos metraštis. 1988 metai. V., 1989.
- ⁶ Truska L. V. Lenino kooperacinio plano principų pažeidimai kolektyvizuojant Lietuvos žemės ūkį // Pranešimas mokslinėje konferencijoje aktualiais Lietuvos TSR istorijos klausimais 1988 m. birželio 1 d.
- ⁷ 1952 m. komandiruotės į Lietuvos TSR dėl perkėlimo planų vykdymo patikrinimo ataskaita ir medžiaga (paaiškinimo raštai, pažymos ir kt.) // TSRS centrinis valstybinis liaudies ūkio archyvas (toliau — CVLŪA). F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 7—9.
- ⁸ Komandiruotės į Lietuvos TSR ataskaita dėl perkėlimo plano vykdymo patikrinimo. 1953 m. rugpjūčio 3 d. // Ten pat. B. 722. L. 3; Komandiruotės į Lietuvos TSR ataskaita dėl perkėlimo plano vykdymo ir persikėlėlių ūkinio įkurdinimo patikrinimo. 1953 m. spalio 8 d. // Ten pat. B. 723. L. 2.
- ⁹ Ten pat. L. 12.
- ¹⁰ Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimų projektai, susirašinėjimas su Lietuvos KP CK, perkėlimo plano vykdymo patikrinimo aktai. 1954 m. // Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau — CVA). F. R-293. Ap. 18. B. 8. L. 116, 132, 133, 159.
- ¹¹ Lietuvos TSR žemės ūkio ministerijos perkėlimo valdybos 1954 m. balansas // Ten pat. B. 13. L. 110—111.
- ¹² Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimai dėl perkėlimo valdybos veiklos 1951 m. // Ten pat. Ap. 1. B. 1. L. 12.
- ¹³ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 1—2; 1953 m. perkėlimo planas Lietuvos TSR // CVA. F. R-293. Ap. 18. B. 2. L. 21.
- ¹⁴ Jefremenk A. Min. veik. P. 48.
- ¹⁵ CVA. F. R-293. Ap. 18. B. 2. L. 12.
- ¹⁶ Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimai // CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 14. L. 3.
- ¹⁷ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 86.
- ¹⁸ Ten pat. L. 84, 95.
- ¹⁹ Perkėlimo valdybų prie sąjunginių respublikų Ministrų Tarybų metinės ataskaitos apie perkėlimo planų įvykdymą ir persikėlėlių ūkinį įkurdinimą 1951 m. T. 1 // Ten pat. B. 526. L. 114; B. 626. L. 101.
- ²⁰ Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1951 m. nutarimai // CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 1. L. 7.
- ²¹ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 107.
- ²² Metinės ataskaitos apie perkėlimo planų vykdymą respublikos viduje // CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 11. L. 3.
- ²³ CVA. F. R-293. Ap. 18. B. 8. L. 51; TSRS žemės ūkio ministerijos Vyriausiosios perkėlimo valdybos potvarkiai ir nurodymai perkėlimo klausimais // Ten pat. B. 9. L. 342.
- ²⁴ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 526. L. 114; B. 626. L. 11; Perkėlimo valdybų prie sąjunginių respublikų Ministrų Tarybų metinės ataskaitos apie perkėlimo planų įvykdymą ir persikėlėlių ūkinį įkurdinimą 1952 m. // Ten pat. B. 600. L. 147.
- ²⁵ Ten pat. B. 526. L. 116.
- ²⁶ Ten pat. B. 600. L. 147; B. 626. L. 23, 60.
- ²⁷ CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 11. L. 5—6.
- ²⁸ Perkėlimo valdybų prie sąjunginių respublikų Ministrų Tarybų metinės ataskaitos apie perkėlimo planų įvykdymą ir persikėlėlių ūkinį įkurdinimą 1953 m. T. 3 // CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 677. L. 2; B. 766. L. 3.
- ²⁹ CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 14. L. 25; Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimų projektai, susirašinėjimas su Lietuvos KP CK ir perkėlimo plano vykdymo patikrinimo aktai // Ten pat. Ap. 18. B. 8. L. 134—135.
- ³⁰ Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimai // Ten pat. Ap. 1. B. 29. L. 14—15; B. 38. L. 4; B. 48. L. 89.
- ³¹ Lietuvos TSR žemės ūkio ministerijos perkėlimo valdybos 1954 m. metinis balansas // CVA. F. R-293. Ap. 18. B. 13. L. 95, 105.

- ³² Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1951 m. nutarimai // Ten pat. Ap. 1. B. 1. L. 42—46; B. 4. L. 1; B. 14. L. 30—32.
- ³³ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 66.
- ³⁴ CVA. F. R-293. Ap. 18. B. 9. L. 45—46.
- ³⁵ Ataskaitos apie sąjunginių respublikų perkėlimo valdybų operacines išlaidas 1951 m. T. 4. Kirgizų, Turkmėnų, Lietuvos ir Karelių Suomiių TSR // CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 531. L. 77; B. 723. L. 14; B. 765. L. 85.
- ³⁶ Ten pat. B. 626. L. 37, 39, 60.
- ³⁷ Ten pat. B. 531. L. 85; B. 526. L. 115.
- ³⁸ Ten pat. B. 600. L. 147; B. 677. L. 3.
- ³⁹ Ten pat. B. 526. L. 115.
- ⁴⁰ Ten pat. B. 626. L. 28, 61.
- ⁴¹ Ten pat. L. 85.
- ⁴² Ten pat. L. 17.
- ⁴³ Ten pat. L. 61, 62, 67.
- ⁴⁴ Ten pat. L. 28, 62; B. 765. L. 114.
- ⁴⁵ Ten pat. B. 677. L. 6; B. 765. L. 87.
- ⁴⁶ Ten pat. B. 626. L. 29, 52, 53, 98; CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 4. L. 7.
- ⁴⁷ CVLŪA. F. 5675. Ap. 1. B. 626. L. 64—65.
- ⁴⁸ Ten pat. B. 526. L. 120; B. 722. L. 3.
- ⁴⁹ Ten pat. B. 677. L. 10.
- ⁵⁰ Ten pat. B. 626. L. 83.
- ⁵¹ Ten pat. B. 723. L. 4—6.
- ⁵² Ten pat. Ap. 18. B. 9. L. 337, 359.
- ⁵³ CVA. F. R-293. Ap. 1. B. 4. L. 16.
- ⁵⁴ Ten pat. B. 8. L. 55, 316.

ЗАВЕРШЕНИЕ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ В ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЛИТВЕ: ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КРЕСТЬЯНСКИХ СЕМЕЙ

Т. БАЙРАШАУСКАЙТЕ

Резюме

После проведения сплошной коллективизации в юго-восточных районах Литвы остались малоземельные индивидуальные крестьянские хозяйства, владельцы которых в основном занимались подсобными промыслами. Они медлили с вступлением в колхозы. Между тем, вследствие войны и массовых репрессий сельских жителей в Литве образовались опустевшие, малонаселенные регионы, в которых ощущался недостаток рабочей силы. С целью заселения этих регионов было организовано переселение крестьянских семей из отдельных районов Вильнюсской обл. Одновременно переселение использовалось для завершения коллективизации единоличников.

Проводимое на добровольных началах переселение было организовано таким образом, что в первую очередь затрагивало индивидуальные крестьянские хозяйства. Непременным условием такого рода миграции являлось вступление в колхозы на местах заселения. Все предусмотренные переселенческие льготы были направлены на укрепление колхозов.

Переселение крестьянских семей в Литве проводилось в 1951—1955 гг., однако основная масса крестьян мигрировала в 1951—1953 гг. Несмотря на то, что республика постоянно не выполняла планов переселения, в эти годы организованная миграция затронула 1984 семьи, или 8565 человек. Большинство их являлись крестьянами единоличниками.

Gauta 1989.03.21

Trumpai apie autorę

Bairašauskaitė Tamara (g. 1950 m.), ist. m. kandidatė (1980 m.), Lietuvos istorijos instituto mokslinė sekretorė (nuo 1989 m.). Tyrinėja tarybinio laikotarpio kaimo socialinę-ekonominę raidą. Šia tema yra paskelbusi daug straipsnių, šaltinių publikaciją.